

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

V. INNSKRIFTER MED RISTARFORMEL

[**832**] N-94416. (Tidlegare omtala: Hagland 1986: 53; 1990b: [46]; 1994c: 255f, 264; NOR 1986: 8.)

Innskrifta står på eit sidebein av naut, 156 mm langt, 23-27 mm breitt, 8 mm tjukt på det

tjukkaste. Det er runer på den eine sida av beinet. Funnet vart gjort i 1985, felt FU, hovudfase 3. Det vil seia ei arkeologisk datering av funnkonteksten til ein periode som strekkjer seg frå slutten av 900-talet til midten av 1000-talet.

Innskrifta er 96 mm lang, og runene er 13-16 mm høge. Ho byrjar og sluttar i god avstand endane og må såleis vera bevart i si opphavlege, fulle form. Bogen på r. 1 (**r**) er open og nokså skarpt vinkla. Han når ikkje heilt opp til toppen av staven. Nedre delen går over i kvist utan å tangera staven. Bortsett frå draget med bogen som ikkje når heilt opp til topps på staven, tilsvarar den litt vinkla **r**-forma med små variasjonar utforminga av **r** elles i innskrifta (r. 4, 11 og 15). Nedre kvist på r. 3 (**f**) er ikkje dregen heilt opp til same nivå som toppen på staven og kvisten over. R. 5 (**a**) er enkeltsidig, sameleis som **a**-ane elles (r. 10, 12 og 24) er det. Nedre delen av bogen i r. 6 (**p**) er dregen over staven, slik at det kunne sjå ut som om det her var tale om binderune **ap**. Det synest likevel mest rimeleg å sjå dette berre som **p**, og at den ekstra "kvisten" ned til venstre er resultat av litt raskt og skøytelaust arbeid med kniven. Etter r. 6 er det truleg to snitt, eitt på nivå med topplina for føregående og følgjande rune og eit ganske svakt ved bogen på **p**. Dette må truleg oppfattast som eit ordskilje. Det er elles ikkje ordskilje i innskrifta, så det må stå litt ope kva det er vi her har å gjera med. Snittet er i utgangspunktet plassert så nær staven på r. 6 at det vel ville ha kryssa eller tangert bogen på den runa om det var drege lenger ned. Det kan såleis også vera at ristaren har starta på den følgjande runa (**i**) litt for tett innpå r. 6 og så avslutta snittet då tabben vart oppdaga. Den følgjande **i** er i samsvar med den oppfatninga rekna som r. 7 her. Kvisten på r. 8 forlet staven eit lite stykke nedom toppen. I høve til r. 19 synest høgdeskilnaden i plasseringa av kvisten (ned til høgje)

distinktiv, slik at r. 8 er lesen som **l** og r. 19 som **n**. Kvistane på r. 22 (**h**) kryssar kvarandre litt til venstre for staven. Det gir liksom snittet mellom r. 6 og 7 inntrykk av at innskrifta gjort litt i ein fei. Elles går bogen på r. 23 (**u**) ut frå staven eit stykke ned for toppen, i motsetnad til føregåande r. 13. Etter r. 24 er det eit snitt ned frå topplinivå for innskrifta og ned mot midten. Det skjer over kvisten som går ned til venstre frå toppen av staven som står til slutt i innskrifta. Til saman kan dette gi inntrykk av å vera ein langkvist **s**. Ettersom vi elles har stutt **s** (r. 17) er dette lese som ein sekvens av stutt **s** + (enkeltsidig) **t** snarare enn som eitt teikn:

R | F R | P : (?) | F R | R | N | R | ' | 1 | F * N | ' | 1

r i f r a p : (?) i l f a r a u k r i s t n o k h v a s t

Rif ráð í l[†g] far auk rist nóg hvast!

'Tyd beinet, far i elva (til havs) og rist kvast nok!'

Jamvel om verbet *rista* (*rísta*?) er med, er det heller ikkje her tale om nokon ristarformular i den forstand som (N825-830) er det. Innskrifta synest snarare å vera forma som ei slags gåte, med oppmoding om å tyda det som står (*ráð*), slik vi har fleire døme på elles (jf. NIyR III: 198, IV: 151 m/tilvisingar). I slike tilfelle er det oftast eksplisitt oppmoding om å tyda runer: *ráð rúnar* (jf. òg Hagland 1993c: 168). I dette tilfellet må objektet til imperativforma av verbet *ráða* vera *rif*, som her må visa til beinet med innskrifta, *rif* n = sidebein. 'Tyd sidebeinet' må såleis kunna skjønast som "innskrifta på sidebeinet". Om dette utgangspunktet for tolking er rett, synest sekvensane **far** (r. 9-11) og **rist** (r. 15-18) også å kunna oppfattast som imperativar: *ráð, far auk rist* (*rist*?). Eit argument for å sjå det slik finst kanskje i ei truleg mykje yngre innskrift frå Bryggen i Bergen med ein liknande serie av imperativar i tilknytnad til det å 'råda runer', der det heiter: **sæst : niþr : ok : rat : runar : ris : upokfisuit** - *sezt niðr ok ráð rúnar, rís úpp og fírs við!* (B 584, jf. Spurkland 1991: 312). Også N160 Skeisteinen synest å ha denne formularen. Tilsvarende i ei sidebeinsinnskrift har vi truleg frå Skara i Sverige (Kv. Rådhuset nr. 30, funn 4, jf. Fv87:172) arkeologisk datert til første halvdel av 1200-talet:

-stu-niþir-ok-rap-runur-si. Ein parallell som sannsynlegvis er noko eldre finst på ei sidebeinsinnskrift frå Sigtuna i Sverige (Kv. Trädgårdsmästaren, funn nr. 17736, jf. Fv87: 164): **rapnuenþu** (*ráð nú, en þú* - tyd no, og du-'). Apellativet *rif* i slike innskrifter på sidebein finst det òg gode parallellar til i svenske mellomalderfunn (Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, funn 22145; Sigtuna, kv. Ödåker, funn 1, jf. Fv87: 166 og 168; også bunden form **refen** i Ög 173 Skärkind kunne nemnast i denne samanhengen). Kva den sosiale konteksten har vore for innskrifter av dette slaget kan vi vel berre gissa oss til, men ei eller anna form for tidtrøyte i godt lag kan nok tenkjast. At slik underhaldning stundevís kunne verta litt grovkorna, slik tilfellet er med bergensinnskrifta, viser kanskje at vi ikkje nødvendigvis treng ta innskrifter av dette slaget så alt for alvorleg, men like gjerne sjå dei først og fremst som leik.

Også innom ei slik tolkingsramme som den det er gjort framlegg om her, er det fleire opne spørsmål. Ein hovudvanske ligg i problemet korleis vi skal skjønna sekvensen **ilfar** (r. 7-11). Om vi skal oppfatta r. 8 som **l**, og sjå bort for snittet mellom r. 6 og 7 som eige runeteikn, er det ikkje så mange høve for å få språkleg meining ut av det heile. Ettersom det i alle fall synest å vera spørsmål om å kunna *ráða rif*, her oppfatta som *rúnar á rif*, må vi òg kunna tenkja oss at det ligg ei lita gåte gøymd i

innskripta, ei gåte som føreset visse kunnskapar til prinsippa attom fuborken. I det framlegg til tolking som her er gjort, er sekvensen **ii** sedd som prep. *í* + namnet på runeteiknet **ii** = *lÄgr*. Å knekkja denne koden kunne såleis vera ein del av oppgåva med det å "tyda sidebeinet" som innskripta ber om i imperativ. Kva uttrykket *fara í lÄg* i så fall refererer til, lyt sjølv sagt stå nokså ope i ein samanheng som denne. Det vil m. a. vera avhengig av om subst. *lÄgr* m har vore brukt som vanleg appellativ på den tida innskripta vart til, eller om det t.d. har vore eit poetisk, metaforisk, ord slik vi finn det i poesien. Lex. poet gir t. d. "hav, sø" og gir elles belegg der det er brukt "om elve". Det siste har støtte i det såkalla norske runediktet, der det heiter om runa **l** (jf. Finnur Jónsson 1915: 249):

l [=lgr] er, er fællr or fjalle `Elv er det som fell frå fjell
foss, en gull ero nosser i foss, men gull er pryd'

Tolkinga av denne innskripta som ei gåte der løysinga byggjer på ein viss kunnskap til systematikken i runeskrifta, har sjølv sagt ein del føresetnader som vanskeleg let seg etterprøva. Det gjer at framlegget ovanfor må takast med alle atterhald. Det viktige punktet som kviler på lesinga av **l** som *lgr(r)*, representerer likevel "en fremgansmåte som er godt bevidnet i runeskrift" (NIyR IV: 124, jf. òg II: 88f). Tolking av N191, Storhedder II, der sekvensen **ra** er lesen som *reið + ár = Reiðar*, N339, Urnes XXII, der **t** er lesen som *týr* (vb.), N450, Strand, med **n** = *nauð*, skulle vera gode parallellar til støtte for den lesinga som er vald her.

Den språklege løysinga som såleis synest mogleg, seier oss likevel ikkje noko om meining og føremål med ei slik innskrift. Kva det skulle innebera å *fara í lgr*, anten det no skal skjønast som 'hav' eller 'elv', eller berre 'vatn', lyt i alle fall stå ope. Likeins vert vi svar skuldige på spørsmålet kvifor det skulle ristast 'kvast nok'. Med den ovannemnde innskripta frå Bergen og den frå Skara som parallellar kan ei eller anna form (verbal) mannjamning tenkjast, kanskje med oppgåver som skulle løysast i lystig lag. Men bindande argument for det kan ikkje gjevast.